

УДК 334.72:631.15

© 2021

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

М.М. Гуменюк¹, Д.В. Неміш², І.Ф. Баланюк³, Д.І. Шеленко⁴

^{3,4}доктори економічних наук

^{1,2}кандидати економічних наук

^{1,2}Прикарпатська державна сільськогосподарська станція
Інституту сільського господарства Карпатського регіону
вул. Бандери, 21 А, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна

^{3,4}ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна

e-mail: ¹maryana.gumenyuk@gmail.com, ²dmytro.nemish@gmail.com,

³ifbalaniuk@gmail.com, ⁴diana.shelenko@pnu.edu.ua

ORCID: ¹0000-0001-8420-9730, ²0000-0002-8775-9305,

³0000-0002-8320-6383, ⁴0000-0002-9214-7258

Надійшла 8.04.2021

Мета. Визначити чинники впливу ефективності функціонування малого аграрного підприємництва та виділити критерії їх класифікації з урахуванням специфіки діяльності аграрного сектору. **Методи.** Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: абстрактно-логічний, аналізу та синтезу, порівняльний, графічний, аналітичних групувань. **Результати.** Установлено, що протягом усіх етапів реформування економіки країни мале аграрне підприємництво перебуває у центрі уваги науки і практики, оскільки здатне забезпечувати сталий розвиток сільських територій та достатній рівень продовольчої безпеки країни. Результати дослідження динаміки виробництва сільськогосподарської продукції малими аграрними підприємствами свідчать, що їх частка у виробництві такої продукції є вагомою. Розглянуто вплив сукупності чинників на розвиток суб'єктів малого аграрного підприємництва, визначено соціально-економічні проблеми, що їх зумовлюють. Виділено основні групи чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, що впливають на функціонування малих аграрних підприємств як повноцінної складової аграрного сектору. Обґрунтовано, що під час діагностики зовнішнього середовища доцільно виділяти чинники макrorівня — (загальноекономічні, внутрішньоекономічні державна підтримка та регулювання), науково-технічні та мезорівня (ринкові, фінансово-кредитні, соціально-демографічні). Доведено, що під час оцінювання внутрішнього середовища потрібно виділяти групи виробничих (організаційно-виробничі, техніко-технологічні, цінові) та невиробничих (маркетингові, трудові) чинників. **Висновки.** За діяльності в умовах зміни інституційного середовища малі аграрні підприємства мають низку проблем і перешкод. На ефективність їхнього функціонування впливає сукупність чинників, які тісно пов'язані між собою і забезпечують найефективніші результати виробничо-господарської діяльності малих аграрних підприємств за умови комплексного і збалансованого їх урахування.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, мале аграрне підприємство, інституційні зміни.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202109-11>

Розвиток малого аграрного підприємництва, зміцнення його потенціалу та становлення ефективної інфраструктури агробізнесу набуває критично великого значення у процесі зміни інституційного середовища. Діяльність малих аграрних підприємств є важливою складовою сільськогосподарського виробництва, оскільки здатна забезпечити сталий розвиток сільських територій, сприяти збереженню земельних ресурсів, забезпечувати продовольчу й екологічну безпеку, згладжувати соціальну напруженість способом завдяки працевлаштуванню селян. Проте з кожним роком усе більшого значення на ринку виробників аграрної продукції набувають великі підприємства, а малі втрачають конкурентоспроможність, що негативно позначається на їх діяльності.

Забезпечення ефективного функціонування малих аграрних підприємницьких структур України в умовах посилення європейської та глобальної конкуренції потребує відповідних інструментів регулювання на різних рівнях управлінської системи — від макро- до мікрорівня.

Кожне таке підприємство функціонує під впливом цілої системи чинників. Урахування цього впливу у процесі здійснення бізнес-планування на рівні малих аграрних підприємств, формування регіональних стратегій, на які орієнтуються сільгоспвиробники, обґрунтування державної політики у галузі сільського господарства є необхідною умовою досягнення успіху у підприємницькій діяльності.

Вивченню питання малого аграрного підприємництва приділяють увагу багато відомих дослідників.

Досліджуючи проблеми функціонування малих аграрних підприємств Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк та Т.І. Яворська розглянули вплив інфраструктурних чинників на формування ресурсного забезпечення малих підприємств та фінансових результатів їх функціонування [1, 2]. Фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність сільськогосподарських підприємств незалежно від їх розміру

досліджували такі науковці як К.А. Пріб та В.М. Якубів, Н.Д. Романюк [3, 4]. У процесі здійснення SWOT-аналізу малого аграрного підприємництва С.О. Полковниченко, С.М. Козловська та І.О. Середюк виділили кілька груп запитань. Одна з них стосується внутрішніх факторів (аналізуються сильні і слабкі сторони), друга — зовнішніх факторів (сприятливі можливості й загрози) [5]. Досліджуючи організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві В.Я. Месель-Веселяк зазначав, що найбільш впливовим фактором, який спричиняє низьку ефективність виробництва сільськогосподарських підприємств є недосконалість економічного механізму господарювання. Рівень концентрації і спеціалізації також впливають на ефективність виробництва [6]. Вплив інституцій на розвиток підприємництва вивчали також зарубіжні дослідники D. Urbano, S. Aparicio, D. Audretsch [7].

Проаналізувавши наукові доробки зазначених вище вчених, слід зауважити, що вплив чинників агросередовища розглядали у вимірі господарської діяльності сільськогосподарських підприємств загалом, незалежно від їх розміру або досліджували вплив певного чинника. За таких умов питання впливу сукупності чинників на ефективність функціонування малого аграрного підприємництва та виокремлення чинників, притаманних саме малим аграрним підприємствам, потребують подальшого вивчення. Це зумовлює актуальність дослідження впливу сукупності чинників агросередовища у контексті особливостей функціонування малого аграрного підприємництва. Водночас існує потреба диференційованого підходу до обґрунтування груп чинників внутрішнього та зовнішнього середовища малих аграрних підприємств із урахуванням локальних і загальних умов.

Мета досліджень — визначити чинники впливу на ефективність функціонування малого аграрного підприємництва і виділити критерії їх класифікації з урахуванням специфіки діяльності аграрного сектору.

Матеріали та методи досліджень. Теоретико-методологічною основою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам виявлення чинників ефективного функціонування і розвитку підприємств аграрного сектору. Для виконання поставлених завдань використовували такі загальнонаукові та спеціальні методи: абстрактно-логічний — під час формування теоретичних узагальнень, припущень, формування висновків; аналізу та синтезу — при оцінюванні розвитку малого аграрного підприємництва, обґрунтуванні чинників ефективного функціонування; порівняльного аналізу — для зіставлення економічних показників у часі та просторі; графічний — задля наочного відображення динаміки і структурних змін у розвитку малих аграрних підприємств; аналітичних групувань — для встановлення груп чинників ефективного функціонування малого аграрного підприємництва.

Результати досліджень. В умовах поглиблення інституційних змін в економіці України та вдосконалення системи відносин власності, проблема активізації розвитку малого підприємництва в аграрній сфері набула великого значення. Аграрний устрій має спрямовуватися передусім

на створення конкурентоспроможних господарюючих суб'єктів із достатньою кількістю робочих місць та раціональним використанням ресурсних можливостей у кожній сільській територіальній громаді. Мале аграрне підприємство має стати основою формування спроможних територіальних громад.

Зарубіжний досвід розвитку малого аграрного підприємництва свідчить, що така діяльність є одним із вирішальних чинників науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва, скорочення безробіття. У більшості країн Європи мале аграрне підприємство забезпечує збереження історично-складеного укладу життя та земельних ресурсів відповідних сільських територій.

Мале аграрне підприємство — форма організації сільськогосподарської діяльності, — відносно нова для України, адже виникла з початком переходу аграрної галузі на ринкову модель господарювання [1].

Нині складно проаналізувати ситуацію щодо малого аграрного підприємництва в економіці України через відсутність єдиних критеріїв визначення приналежності таких підприємств до відповідної категорії.

Упродовж останніх 19-ти років обсяги виробництва малих аграрних підприємств України збільшилися майже у 10 разів (рис. 1).

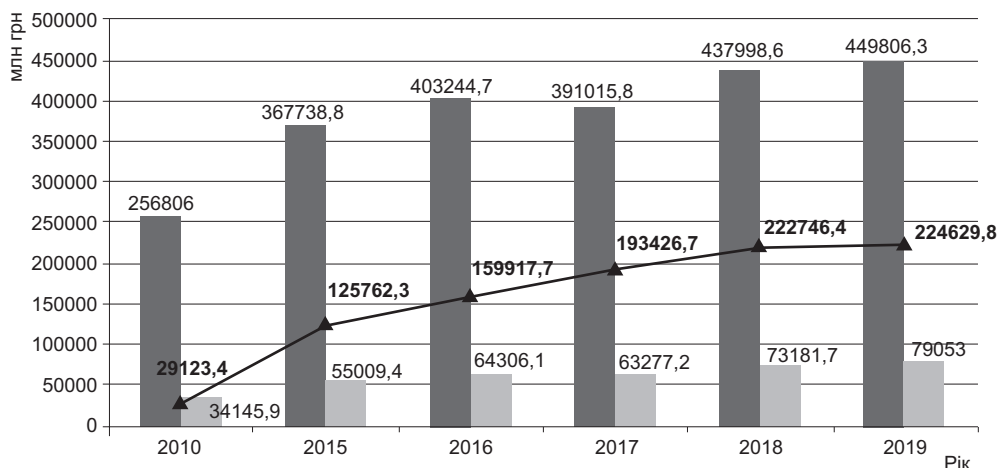

Рис. 1. Обсяги виробництва продукції сільського господарства різними суб'єктами господарювання: ■ — сільськогосподарські підприємства; □ — фермерські господарства; ▲ — малі підприємства

Джерело: складено за даними державної служби статистики України [8, 9].

У 2019 р. 1/2 обсягу виробництва сільськогосподарської продукції забезпечили малі аграрні підприємства. Такі тенденції, викликані розширенням програм державної підтримки підприємництва, стимулюванням розвитку фермерських господарств, змінами умов оподаткування. Водночас темпи збільшення обсягу виробництва у фермерських господарствах є нижчими порівняно з малими аграрними підприємствами загалом.

Малі аграрні підприємства є повноправними учасниками аграрного ринку, займають значну нішу у виробництві сільськогосподарської продукції і гарантуванні продовольчої безпеки, відповідно на їх діяльність впливає вся сукупність чинників, що й на інші суб'єкти господарювання галузі. За умови сприятливого зовнішнього середовища, підприємства малого аграрного бізнесу відзначаються надзвичайною гнучкістю і здатністю пристосовуватися до нових економічних умов, високою маневреністю стосовно зміни ринкової кон'юнктури і високою мобільністю та динамічністю щодо розвитку і диверсифікації виробництва. Водночас варто врахувати, що виробництво в аграрній сфері має специфічні особливості, які більшою мірою впливають на ефективність господарювання саме малих аграрних підприємств.

Сукупність факторів, що впливають на рівень ефективності сільськогосподарських підприємств можна поділити на 2 групи: фактори внутрішнього середовища та фактори зовнішнього середовища [10].

Зовнішнє середовище вміщує ті фактори і чинники, що впливають на діяльність компанії, визначають її довго- і короткострокові цілі, потреби ресурсного постачання й ті особливості ринку, що обмежують діяльність сільськогосподарського підприємства [4].

Науковець К.А. Пріб вважає, що середовище являє собою сукупність умов, в яких працює сільськогосподарське підприємство, та чинників, що впливають на утворення або зміну цих умов. Водночас зовнішнє середовище доцільно диференціювати на віддалене — макрооточення й наближене — мезооточення. Макрооточення не впливає безпосередньо на діяльність сільськогосподарського підприємства, але

формує загальні умови господарювання у країні, галузі, регіоні. Мезооточення впливає на функціонування сільськогосподарського підприємства та поєднує у собі сукупність найважливіших елементів і чинників, що визначають стратегічні перспективи розвитку господарюючого суб'єкта [3].

Водночас розвиток суб'єктів малого аграрного підприємництва характеризується низкою деструктивних передумов [11].

Нині ситуація у сфері малого підприємництва у вітчизняному аграрному секторі залишається нестійкою і може бути охарактеризована: нестабільністю фінансово-економічного стану; низьким рівнем інвестиційної активності внаслідок дефіциту власних оборотних засобів; наявністю істотних обмежень в одержанні банківських, комерційних кредитів і позик; низьким рівнем захищеності малого підприємництва в аграрному секторі від корупції; нестабільністю міжгосподарських зв'язків, низьким рівнем узгодженості товарної, цінової і збутової політики малих форм агробізнесу в аграрному секторі [12].

Враховуючи зазначене вище, сукупність чинників, що впливають на рівень ефективного функціонування малого аграрного підприємництва можна поділити на дві групи: чинники зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Чинниками зовнішнього середовища є ті, на які малі аграрні підприємства не можуть впливати. Зокрема, це діяльність держави, фінансово-кредитних і ринкових інституцій, спрямована на створення умов сільськогосподарського виробництва через використання економічних важелів. До них належать такі групи: загальноекономічні, ринкові, фінансово-кредитні, державна підтримка та регулювання, соціально-демографічні, науково-технічні.

Чинниками внутрішнього середовища є ті, що залежать від форм, методів і організації роботи на малому аграрному підприємстві. Вони характеризують його здатність впливати на ефективність виробництва у результаті раціональнішого використання фінансових, трудових і матеріальних ресурсів [13]. До них належать: організаційно-виробничі, техніко-технологічні, маркетингові, цінові, трудовий потенціал.

Зовнішні та внутрішні чинники тісно пов'язані між собою і впливають на результативність діяльності малого аграрного підприємництва. В умовах зміни інституційного середовища і невизначеностей підприємницького середовища особливо актуальним стає питання комплексного дослідження та врахування всіх чинників, що впливають на функціонування і розвиток малого аграрного підприємництва.

Доцільно розглядати детальніше групи зовнішніх і внутрішніх чинників ефективного функціонування малого аграрного підприємництва (рис. 2).

Із сукупності чинників зовнішнього середовища потрібно виділити чинники макро- і мезорівня.

Основними чинниками макрорівня є:

- загальноекономічні — це природні умови, політична ситуація, законодавча база, практика виконання господарських договорів і зобов'язань, посилення євроінтеграційних процесів та експортної орієнтації сільського господарства, лібералі-

зація зовнішньоекономічної діяльності без урахування конкурентоспроможності малих аграрних підприємств, рівень економічного розвитку й інвестиційної привабливості галузі та конкуренції в аграрному секторі.

Негативним проявом зовнішнього середовища, у якому функціонують малі сільськогосподарські підприємства, є конкуренція з великими агровиробниками. Використовуючи ефект масштабу (концентрації) виробництва, великі підприємства завдяки економії на умовно-постійних витратах досягають нижчої собівартості продукції й отримують перевагу над невеликими господарствами [14].

- Державна підтримка та регулювання — це правове забезпечення діяльності малих аграрних підприємств, сприятлива державна аграрна політика.

Проте нині державна аграрна політика у цій сфері нагадує сукупність неузгоджених між собою заходів, спрямованих на вирішення короткотермінових проблем

Рис. 2. Чинники ефективного функціонування малого аграрного підприємництва

Джерело: власні дослідження авторів.

за рахунок бюджету, а рівень державної підтримки таких підприємств є недостатнім.

- Науково-технічні — це рівень науково-технічного розвитку у країні, практика використання інноваційних технологій у виробництві сільськогосподарської продукції, рівень колаборації між виробництвом і наукою, співпраця малих аграрних підприємств із науковими установами.

У сучасних умовах ефективне ведення сільськогосподарського виробництва базується на впровадженні новітніх технологій, застосування яких поширює гостру необхідність у проведенні наукових досліджень, спрямованих на виявлення альтернативних можливостей і розробку практичних положень підвищення ефективності виробництва продукції малих аграрних підприємницьких структур за рахунок формування інноваційних моделей розвитку.

Основними чинниками на мезорівні є:

- Ринкові — характеризують рівень регульованості мінімальних і максимальних закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію, інфраструктуру каналів реалізації, рівень розвитку мережі селянських ринків, монополізм переробних і торговельних підприємств, платоспроможний попит і структуру споживання населення, диспаритет цін на аграрну і промислову продукцію, наявність на ринку імпортних продуктів харчування низької якості та за низькими цінами.

В Україні створено інститути з функціями регулювання аграрного ринку, проте доступ малих аграрних підприємств до інфраструктури аграрного ринку обмежений. На біржах здійснюється торгівля великими партіями товару, які не можуть сформувати самотужки малі аграрні підприємства. Вагомою проблемою таких виробників є експорт продукції.

Маркетинговий ланцюг, через який малі аграрні підприємства реалізують свою продукцію та купують необхідні матеріально-технічні ресурси іноді перенасичений посередниками. У результаті малі аграрні підприємства платять максимальну ціну за засоби, отримуючи мінімальну — за свою продукцію.

- Фінансово-кредитні — характеризують рівень податкового навантаження та

пільгові умови для малих аграрних підприємств, доступність кредитування підприємств малого аграрного бізнесу, механізми здешевлення кредитів, іпотечне кредитування (земля як застава), розвиток сільськогосподарських кредитних кооперативів.

Малі і середні підприємницькі структури аграрного сектору досить гостро відчувають труднощі з доступом до кредитних ресурсів, оскільки банки, враховуючи ризикованість і специфіку галузі, ставлять завищені до них вимоги, які не в змозі виконати більшість підприємств, що обмежує їх фінансові можливості та дестимулює до здійснення підприємницької діяльності [15].

- Соціально-демографічні — характеризують темпи старіння сільського населення, рівень міграції сільського населення у міста та за кордон, наявність незайнятого населення працездатного віку, «прив'язаність до землі».

Наявний стан підприємницької діяльності у сільській місцевості не забезпечує у повній мірі зайнятість населення. Водночас частина жителів працездатного віку потенційно могла б долучитися до розвитку малого аграрного підприємництва, що збільшить кількість робочих місць, зупинить виїзд молоді та наповнить бюджети селищних і сільських рад. Для збереження соціальної структури сільських територій потрібно вдосконалити механізми підтримки конкурентоспроможності та життєздатності малих аграрних підприємств.

Внутрішні чинники доцільно поділяти на виробничі та невиробничі. Виробничі характеризують наявність і використання засобів та предметів праці, трудових і фінансових ресурсів у процесі виробництва продукції.

Основними виробничими чинниками є:

- Організаційно-виробничі — це рівень організації виробництва і бізнес-процесів, собівартість та якість продукції, сезонність, структура, рівень продуктивності праці й інші особливості виробництва продукції малих аграрних підприємств.

Найістотніший вплив серед чинників цього рівня становлять сезонні коливання. Враховуючи особливості діяльності малих аграрних підприємств, схильність продажів до сезонних змін спричиняє значний

вплив на ефективність функціонування. Підприємства змушені перед початком сезону накопичувати запаси товарно-матеріальних цінностей, що потребує збільшення складських приміщень. Нестача вільних грошових коштів спонукає залучати кредитні ресурси, які часто є недоступними та спричиняють додаткові витрати на сплату відсотків.

- Техніко-технологічні — це рівень матеріально-технологічного забезпечення, можливість оновлення техніки, використання новітніх технологій виробництва, рівень цін та якість матеріально-технічних ресурсів, інтенсифікації технологічних процесів, застосування економічно обґрунтованих норм добрив.

Зазвичай нижчий рівень урожайності основних сільськогосподарських культур у малих аграрних підприємствах пов'язаний з недостатнім рівнем технічного забезпечення, що призводить до неякісного виконання робіт з їх вирощування та порушення строків проведення. У зв'язку з нестачею фінансових ресурсів такі виробники переважно застосовують спрощені технології вирощування і не завжди достатньо удобрюють посівні площі.

- Цінові — це політика ціноутворення, рівень цін на сільськогосподарську продукцію та продовольство.

Відсутність ефективного механізму формування цін — одна з основних причин збитковості малих аграрних підприємств. За існуючого рівня цін, прийнятого для малих аграрних підприємств, доходи з деяких видів продукції не відшкодовують витрати; зростання собівартості випереджаючими темпами порівняно з ціною, зменшує прибутковість аграрного виробництва. У результаті ці підприємства не можуть проводити розширене відтворення за рахунок власних коштів, вдосконалювати процес виробництва, налагоджувати систему мотивації праці та накопичення капіталу.

Основними невиробничими чинниками є:

- Маркетингові — це політика збуту, наявність ніш на місцевому ринку, сформований стабільний попит на види продукції, які здебільшого виробляють малі аграрні підприємства, невідповідність виробленої продукції вітчизняним і міжнародним

стандартам якості та безпечності, високий рівень логістичних витрат.

Аграрний ринок розвивається та змінюється досить динамічно, і малим аграрним підприємствам потрібно відслідковувати якщо не найменші коливання кон'юнктури, то принаймні ті зміни, які відбуваються або очікуються саме у цільовому сегменті чи регіоні реалізації продукції. Проте жодних деталей та затратних, з боку часових і фінансових витрат, досліджень ринку малі аграрні підприємства не здійснюють. У результаті орієнтація на виробництво продукції, яке було рентабельним у попередньому періоді, у наступному може спричинити великі втрати. Велику частку у собівартості реалізованої продукції малих аграрних підприємств займають логістичні витрати, пов'язані з транспортуванням та оплатою торговельних місць на ринках.

- Трудові — це професійно-кваліфікаційний рівень працівників, матеріальна зацікавленість у кінцевих результатах, соціальні умови праці та побуту, соціально-психологічний клімат у колективі, рівень життя працівників, зайнятих у сільському господарстві.

Трудові ресурси є важливою передумовою економічно успішної підприємницької діяльності в аграрному виробництві. Використання нової техніки та інноваційних технологій потребує професійних знань та умінь працівників, зокрема і малих аграрних підприємств. Проте розвиток малого аграрного підприємства не завжди формує належні умови для інтелектуального та професійного розвитку трудових ресурсів, що пов'язано з невисокою перспективністю даної сфери підприємницької діяльності, низькою оплатою праці, сезонністю аграрного виробництва, складними умовами праці. А відтак значення формування трудових ресурсів є великим — із розвитком трудових ресурсів забезпечується і сталий розвиток малих аграрних підприємств.

Основними чинниками, що негативно впливають на функціонування малого аграрного підприємства є недостатній рівень державної підтримки, низький рівень матеріально-технічного забезпечення, обмежений доступ до кредитних ресурсів, проблеми у сфері реалізації продукції, погана соціально-демографічна ситуація на селі.

Висновки

Підсумовуючи зазначене вище, варто зауважити, що в сучасних умовах господарювання під час дослідження ефективності функціонування малих аграрних підприємств враховується, здебільшого, економічна складова ефективності, а соціальна, технологічна й екологічна — не беруться до уваги. Внаслідок чого, ефективний з економічного погляду об'єкт, може виявитися неефективним із соціальної чи екологічної точки зору. Малі аграрні підприємства за умови сприяння і державної підтримки здатні у деяких аспектах діяльності конкурувати із великими аграрними підприємствами, підвищувати рівень доходів сільського населення та забезпечувати збереження земельних ресурсів. Проте сукупність чинників агросередовища,

зокрема нестабільні фінансові програми для малого аграрного підприємництва й умови їх податкового навантаження, мінливість законодавчо-нормативної бази, проблеми з логістикою та інфраструктурою в аграрному секторі, недостатній кадровий потенціал спричиняють закриття малих суб'єктів господарювання через збитковість.

Позитивні зрушення в діяльності малих аграрних підприємств, які є визначальним фактором розвитку територіальних громад, потребують реального сприяння та підтримки з боку місцевих органів самоврядування. Саме процес децентралізації дає змогу розвивати мале аграрне підприємництво, згуртовувати виробників і стимулювати їх до кооперації.

Humeniuk M.¹, Nemish D.², Balaniuk I.³, Shelenko D.⁴

^{1, 2}Precarpathian State Agricultural Experimental Station of the Agricultural Institute in Carpathian Region of NAAS, 21a, Bandera Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000); ^{3, 4}Vasyk Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000); e-mail: ¹maryana.gumenyuk@gmail.com, ²dmytro.nemish@gmail.com, ³ifbalaniuk@gmail.com, ⁴diana.shelenko@pnu.edu.ua; ORCID: ¹0000-0001-8420-9730, ²0000-0002-8775-9305, ³0000-0002-8320-6383, ⁴0000-0002-9214-7258

Main factors of effective functioning of small agricultural business

Goal. To identify the factors influencing the efficiency of small agricultural enterprises and identify criteria for their classification, taking into account the specifics of the agricultural sector. **Methods.** The methodological basis of the study were general and special methods, in particular: abstract, analysis and synthesis, comparative, graphical, analytical groupings. **Results.** It is established that during all stages of reforming the country's economy, small agricultural business is in the center of science and practice, as it can ensure sustainable development of rural areas and a sufficient level of food security. The results of the study of the dynamics of agricultural production by small agricultural enterprises

show that their share in the production of such products is significant. The influence of a set of factors on the development of small agricultural enterprises is considered, the socio-economic problems that cause them are identified. The main groups of internal and external factors influencing the functioning of small agricultural enterprises as a full-fledged component of the agricultural sector are identified. It is substantiated that during the diagnostics of the external environment it is expedient to distinguish macro-level factors (general economic, domestic economic support and regulation), scientific-technical, and meso-level (market, financial credit, socio-demographic). It is proved that during the assessment of the internal environment it is necessary to distinguish groups of production (organizational, technical, technological, price) and non-production (marketing, labor) factors. **Conclusions.** Under the conditions of changing the institutional environment, small agricultural enterprises have many problems and obstacles. The efficiency of their functioning is influenced by a set of factors that are closely related and provide the most effective results of production and economic activities of small agricultural enterprises, provided they are comprehensive and balanced.

Key words: agricultural production, small agricultural enterprise, institutional change.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovysnyk202109-11>

Бібліографія

1. Лупенко Ю.О., Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. та ін. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
2. Яворська Т.І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2012. 405 с.
3. Пріб К.А. Аналіз середовища при формуванні стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2015. Вип. 11(1). С. 3–8.
4. Якубів В.М., Романюк Н.Д. Оцінка впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на посередницьку діяльність сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка [електронний журнал]*. 2018. № 4.
5. Полковниченко С.О., Козловська С.М., Середюк І.О. Сучасні тенденції розвитку малого аграрного підприємництва в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки [електронне наукове фахове видання]*. 2017. Вип. 17.
6. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25–26 лютого 2010 р. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2010. 57 с.
7. Urbano D., Aparicio S., Audretsch D. Twenty-five years of research on institutions, entrepreneurship, and economic growth: what has been learned? *Small Business Economics*. 2019. V. 53(1). P. 21–49. doi: 10.1007/s11187-018-0038-0
8. Статистична інформація. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2012–2019 роках. Показники діяльності підприємств. Державна статистика. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ>
9. Сільське господарство України: статистичний збірник за 2019 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 230 с.
10. Гуменюк М.М. Економічний механізм забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ПАТ «Випол», 2016. 196 с.
11. Бойко В.В., Крупа В.Р. Механізми та інструменти управління розвитком суб'єктів малого підприємництва АПК. *АгроСвіт*. 2019. № 20. С. 3–10.
12. Резнік Н.П. Розвиток малих форм господарювання: проблеми і перспективи в регіональному АПК. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2015. Вип. 11(3). С. 32–37.
13. Balaniuk I.F., Shelenko D.I., Biloshkurskyi M.V., Povorozniuk I.M., Slatvinska L.A. An integrated approach to the enterprises' business efficiency assessment. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2020. V. 42(4). P. 486–496. URL: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/view/2006/1471>
14. Яциє І.Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: монографія. Львів: Український бестселер, 2013. 427 с.
15. Вдовенко Л.О., Мараховська Т.М., Черненко О.С. Фінансове забезпечення діяльності малого і середнього бізнесу в аграрній сфері економіки. *Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет*. 2015. Т. 21. № 1. С. 225–230.